

УДК 378.016: 786.2

КОГНІТИВНО-ОРІЄНТАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ДОСВІДУ МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Мельник О. П.

У статті розкрито проблему формування досвіду музично-просвітницької діяльності майбутнього вчителя музики. Розроблено й теоретично обґрунтовано компонентну структуру означеного феномену, яка складається з когнітивно-орієнтаційного, діяльнісно-емпіричного, креативно-праксеологічного та рефлексивно-аксіологічного компонентів. Розкрито зміст когнітивно-орієнтаційного компонента.

Ключові слова: майбутній вчитель музики, музичне виховання, компоненти досвіду.

В статье раскрывается проблема формирования опыта музыкально-просветительской деятельности будущего учителя музыки. Разработана и теоретически обоснована компонентная структура указанного феномена, которая состоит из когнитивно-ориентационного, деятельностно-эмпирического, креативно-праксеологического и рефлексивно-аксиологического компонентов. Раскрыто содержание когнитивно-ориентационного компонента.

Ключевые слова: будущий учитель музыки, музыкальное воспитание, компоненты опыта.

The article addresses the issue of formation of musical education experience of future music teachers. The author has worked out and theoretically substantiated the component structure of this phenomenon, which consists of cognitive-orientating, action-empirical, creative-praxeological, and reflexive-axiological components. The content of the cognitive-orientating component has been elucidated.

Key words: future teacher of music, music education, components of experience.

Постановка проблеми. В умовах модернізації національної освіти нового погляду заслугове питання розгляду специфіки професії вчителя музики ХХІ століття, виокремлення її соціальної значущості й корисності. Зокрема, особливої уваги заслугове проблема становлення компетентних фахівців, наділених творчою ініціативою та здатних гідно реалізовувати просвітницьке покликання обраної професії. Саме тому формування досвіду музично-просвітницької діяльності в майбутніх учителів музики стає одним із актуальних завдань сучасної мистецької освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Різноманітність наукових підходів щодо визначення структури досвіду зумовлена діалектичним зв'язком категорій "досвід" і "діяльність". Найвідомішими в науковій літературі, що розкривають структурні складові означеного феномена, є: теорія діяльності О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, діяльнісна концепція досвіду В. Іванова, концепція динамічної функціональної структури особистості К. Платонова. У педагогіці найбільш розповсюдженим є підхід до визначення структури досвіду відповідно до структури процесу навчання (Ю. Бабанський, В. Краєвський, Н. Кузьміна, І. Лернер, А. Маркова, В. Сластьонін, Т. Шамова, А. Щербаков, Д. Ельконін та ін.).

Для нашого дослідження визначальною є точка зору В. Краєвського, І. Лернера, М. Скаткіна. Основними складовими соціального досвіду, на їхню думку, є чотири елементи: *знання, досвід способів діяльності, досвід творчої діяльності та досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, до своєї діяльності*. Автори підкреслюють, що означені елементи перебувають у тісній взаємодії, а зв'язки, що утворюються між ними є тотожними із зв'язками елементів змісту освіти. Їхню позицію підтримує Б. Неменський, підкреслюючи значущість такої структури для системи викладання дисциплін художнього циклу у школі. Також у методичних працях

Е. Абдулліна простежується схожість змістових елементів музичного навчання із вищезначеною структурою соціального досвіду.

Той факт, що формування досвіду музично-просвітницької діяльності студентів має відбуватися у процесі навчання, тобто у процесі набуття соціального досвіду, дає змогу розглядати перший з них як невід'ємну частину останнього, що відбиває його структуру та зміст.

Отже, згідно із вищевказаним, у змістовому аспекті досвід музично-просвітницької діяльності, як частина соціального досвіду, являє собою взаємозв'язок комплексу музично-педагогічних знань, способів здійснення, творчого втілення музично-просвітницької діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до цієї діяльності, музичного мистецтва взагалі. У структурному аспекті означений феномен можна представити у вигляді чотирьох взаємопов'язаних структурних компонентів: *когнітивно-орієнтаційного, діяльнісно-емпіричного, креативно-праксеологічного та рефлексійно-аксіологічного*.

Метою статті є розкриття змістового наповнення *когнітивно-орієнтаційного* структурного компонента досвіду музично-просвітницької діяльності майбутнього вчителя музики.

Виклад основного матеріалу. Виділення когнітивно-орієнтаційного компонента означеного феномену базується на тому положенні, що наявність певної сукупності знань про об'єкт і способи діяльності є передумовою здійснення самої діяльності. Тож, безумовно, теоретична підготовка виступає першою необхідною ланкою у формуванні досвіду музично-просвітницької діяльності майбутнього вчителя музики, яка надає йому можливість успішного здійснення даного напрямку роботи, самореалізації як музиканта-просвітника.

Підтвердження того, що здійснення музично-просвітницької діяльності вимагає від учителя музики володіння певним комплексом знань, які відрізняються широтою, різноманітністю та багатобічністю ми знаходимо у працях Б. Асаф'єва, Н. Гродзенської, Д. Кабалевського, В. Шацької та багатьох сучасних дослідників. Конкретного переліку відповідних знань в означених роботах не надається, але чітко простежується єдина позиція авторів щодо наявності у музиканта-просвітника широкого музичного кругозору, обізнаності у суміжних галузях мистецтва, музикознавчої ерудиції, "універсальності" як спроможності бути одночасно автором, виконавцем, лектором та організатором виховного музичного заходу. Такий чималий спектр знань обумовлений широтою завдання музичного просвітництва – сформувати в учнів цілісне уявлення про музичне мистецтво, підвести їх до розуміння музичних творів, викликати потребу у спілкуванні зі справжнім, високохудожнім музичним мистецтвом.

О. Апраксина, Н. Гродзенська, Л. Дмитрієва, Д. Кабалевський, Г. Падалка, О. Щолокова та інші зазначали на важливість використання педагогом-музикантом аналогій з іншими мистецтвами як одного із засобів розширення вражень, розвитку сприйняття школярів. Тим самим дослідники підкреслювали необхідність загальнохудожньої підготовки вчителя музики, яка проявляється у наявності знань із суміжних видів мистецтв. Стосовно вказаного Л. Кожевнікова зазначає, що "об'єм музичних знань, котрий доповнюється знаннями суміжних видів мистецтв, сприяє професійній орієнтованості й художньо-естетичній освіченості, що є важливим показником готовності майбутнього вчителя до здійснення музично-просвітницької діяльності" [1, с. 51–52].

О. Апраксина, визначаючи широкий спектр якостей, знань потрібних учителю музики, не виокремлює з них специфічно просвітницькі. Однак вона акцентує увагу на тому, що достатній рівень підготовки майбутнього фахівця обов'язково необхідний у трьох напрямках – 1) музично-теоретичному; 2) психофізіологічному; 3) методико-педагогічному [2, с. 177].

Підкреслюючи визначну роль знань з курсу методики музичного виховання в професійному становленні майбутнього фахівця, О. Апраксина зазначає, що даний курс "закладає ті основи, які необхідні вчителю-музиканту для його подальшої самоосвіти, удосконалення майстерності педагога-вихователя" [2, с. 4].

Л. Арчажникова вважає методичну підготовку вчителя музики найважливішим критерієм його професійності, головним показником готовності до здійснення різнобічної діяльності у загальноосвітній школі, зокрема й концертно-просвітницької.

Але при цьому "методична підготовка" трактується нею набагато ширше, ніж звичайне вивчення студентами курсу методики музичного виховання. На думку дослідниці, методична підготовка, "виконуючи міжпредметну функцію, синтезує базові психолого-педагогічні та спеціальні знання, уміння й навички, необхідні для тих видів практичної діяльності, які вчитель повинен здійснювати у школі" [3, с. 13]. Таким чином дослідниця доходить висновку, що методична підготовка має тісні зв'язки із загальноестетичною, психолого-педагогічною, історико-теоретичною, інструментальною, диригентсько-хоровою підготовкою майбутнього педагога.

Серед обов'язкових знань, що входять до такої підготовки, Л. Арчажникова називає: 1) знання завдань і змісту морального й естетичного виховання; 2) знання закономірностей процесів загального розвитку школярів різного віку; 3) знання психології музичних здібностей, закономірностей музичної творчої діяльності дітей у різних проявах (спів, гра на музичних інструментах); 4) знання основних категорій музичного мистецтва та музикознавчих понять (зміст і форма твору, музичний образ і музична мова, музична драматургія, засоби музичної виразності) [3, с. 14].

На нашу думку, даний перелік є цілком доречним при визначенні знань, що входять до когнітивно-орієнтаційного компонента досвіду музично-просвітницької діяльності, але його слід доповнити знаннями, що стосуються "методики показу" (В. Шацька). Маються на увазі знання способів подачі підготовленого матеріалу – словесного (власне розповіді) та музичного (інструментальне виконання твору).

Вагомою для нашого дослідження є точка зору Г. Халікової, яка вважає, що основою музично-педагогічної підготовки студента має виступати комплекс музично-професійних знань, умінь і навичок, у тому числі й знання основ лекторської майстерності.

Також заслуговує на увагу позиція І. Полякової щодо спілкування з метою пропагандистського впливу. Дослідниця вважає, що обидва засоби (як слово, так і музика) мають бути об'єднані в єдиний процес, котрим довершено повинен володіти суб'єкт пропаганди. Цей вид професійної пропагандистської діяльності вона визначає як "вербально-музичне спілкування". Серед знань, необхідних для його здійснення, І. Полякова називає наукові знання з предмета пропаганди (музичні знання), наукові знання із суміжних дисциплін (література, мистецтвознавство), суспільні, психолого-педагогічні та методичні знання [4, с. 81–82].

На необхідності вільного оперування ґрунтовними знаннями з музичних дисциплін у комплексному поєднанні із суміжними видами мистецтва наполягала Л. Кожевникова. Такий зв'язок дослідниця називає запорукою професійної орієнтованості й художньо-естетичної освіченості, що, на її думку, є важливим показником готовності майбутнього вчителя до здійснення музично-просвітницької діяльності [1, с. 51–52].

Крім педагогічного, вербального спілкування, сучасні науковці у своїх дослідженнях приділяють значну увагу іншій складовій музично-просвітницької діяльності вчителя музики – виконавській, успішність реалізації якої залишає незабутні враження у школярів і таким чином впливає на становлення та розвиток їхнього духовного світу.

Зокрема, у необхідності розширення фонду професійно-виконавських знань студентів Є. Куришев вбачав рішення багатьох із проблем виконавської підготовки майбутніх фахівців. До них він відносить: знання, що містять попередню інформацію про майбутній виступ; знання прийомів проектування виступу; знання, що забезпечують повноцінне виконавське осягнення музичного матеріалу; знання способів планування й організації занять при підготовці до виступу; знання прийомів варіативного інтерпретування музичних творів; знання основних напрямків аналізу виступу, критеріїв його оцінки [5, с. 56].

На наше переконання, окрім загальних (педагогічних, психологічних, суспільно-політичних, етико-естетичних) знань, потрібних у будь-якій педагогічній діяльності, вчитель музики – просвітителю має володіти низкою специфічно просвітницьких знань. Тож до когнітивно-орієнтаційного структурного компонента досліджуваного досвіду мають обов'язково входити ті із них, які, в першу чергу, дадуть базові уявлення студентові про саму сутність явища просвітництва, зокрема музичного, основні принципи і прийоми його здійснення, розкриють перед ним високе виховне призначення окресленого феномена в культурному житті суспільства, відтворять картину роботи найвидатніших діячів минулого з даного напрямку та їхніх безцінних

пошуків і знахідок, а також специфіку реалізації музично-просвітницької діяльності у сучасних умовах роботи вчителя музики загальноосвітньої школи. Серед них найнеобхіднішими, на нашу думку, є:

1. Знання з історії музичного просвітництва та змісту й особливостей музично-просвітницької діяльності вчителя музики. Вони узагальнюють знання генезису і сутності поняття "просвітництво" та похідних від нього; історії становлення та розвитку музичного просвітництва, різноманітності його форм і особливостей їх здійснення; специфіки музично-просвітницької діяльності вчителя музики як однієї з граней професії.

2. Знання щодо побудови та змістового наповнення сценарію музично-просвітницького заходу: *конструктивно-формоорганізуючі* (знання принципів відбору та обробки матеріалу, етапів створення, драматургічної побудови сценарію музично-просвітницького заходу) та *змістовоутворюючі* (мистецтвознавчі, соціокультурні, знання інтересів, уподобань та вікових особливостей слухачької аудиторії).

3. Знання щодо реалізації музично-просвітницького заходу: *діяльнісно-регламентуючі* (знання основних соціальних, психолого-педагогічних особливостей публічної мови; методів, форм, етапів проведення музично-просвітницького заходу) та *діяльнісно-організуючі* (знання особливостей психологічної взаємодії зі слухачами; прийомів і принципів лекторської майстерності; знання щодо організації слухачів до спільної діяльності).

Висновки. На жаль, слід констатувати, що на факультетах мистецтв вищих навчальних закладів педагогічного профілю підготовка майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності не є об'єктом спеціальної уваги. Тобто окрема дисципліна, що безпосередньо орієнтує студентів на опанування специфіки просвітницької діяльності, відсутня у навчально-виховному процесі. Як наслідок цього – розрізненість знань, що становить значні перешкоди у подальшому здійсненні музично-просвітницької роботи.

Тож необхідність набуття майбутніми фахівцями вищезазначених знань очевидна. Адже результатом їх опанування стане усвідомлення студентом ролі музичного просвітництва в історії музичної думки, здобуття еталонних орієнтирів у вигляді яскравих педагогічних прикладів просвітницької майстерності видатних діячів, формування уявлення про особливості та нюанси підготовки й організації сучасних музично-просвітницьких заходів.

Література

1. Кожевникова Л. В. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Кожевникова Лариса Василівна. – К., 2003. – 194 с.
2. Апраксина О. А. Методика музикального виховання в школі / О. А. Апраксина. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
3. Повышение эффективности развития творческих качеств учителя музыки в процессе вузовского обучения : межвуз. сб. науч. трудов. – М. : МГЗПИ, 1991. – 112 с.
4. Полякова І. О. Формування навичок музично-вербального спілкування в процесі підготовки студентів музичних факультетів до музично-просвітницької діяльності / І. О. Полякова // Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2004. – № 2. – С. 80–83.
5. Курьшев Е. В. Исполнительская практика как форма профессиональной подготовки учителя музыки : учеб. пособие / Е. В. Курьшев. – К. : КГПИ, 1989. – 76 с.